

ALDONA RUDZEVIČIENĖ

Fotografas Adauktas Marcinkevičius – tarp iliuzijų ir realybės

Lietuvos dailės muziejaus (LDM) surengta pirmoji „atšilimo“ metų lietuvių fotografijos flagmano Adaukto Marcinkevičiaus (1936–1960) paroda ir ją lydėjusi pirmoji šio fotografo darbų knyga¹ sugrąžino mūsų istorijai ypatingai reikšmingo kultūros paveldo dalį. Kūrėjo jubiliejui skirtos jo 1954–1959 m. fotografijų retrospektyvos premjera įvyko 2016 m. liepos 1 d. LDM Nacionalinėje dailės galerijoje, tą pačių metų spalio 27 d. paroda buvo atidaryta Kauno fotografijos galerijoje, o gruodžio 16 d. – Klaipėdos kultūrų komunikacijos centre². Per pusmetį su fotografo palikimu turėjo galimybę susipažinti trijų didžiųjų šalies miestų gyventojai bei jų svečiai. Parodos kuratorė dr. Margarita Matulytė parodai suteikė simbolinį pavadinimą – „Optimistai ir skeptikai“, kuris išreiškia kultūros būseną sovietmečiu ir ypatingai taikliai pabrėžia „atšilimo“ metais patirtų iliuzijų refleksijas to meto kūryboje. Pasak fotografo A. Marcinkevičiaus palikimą išsaugojusios našlės Rimantės Šerkšnytės, „daugelyje jo darbų skamba muzika“³. Profesionali pianistė iki šiol nepamiršo jautraus ir muzikalaus jaunojo Adaukto polėkių, išreikštų fotografijose savita estetinė maniera – peizažų lyrika, urbanistinių formų akordais, darbo procesų ritmika, psichologine dramaturgija.

Tačiau didžioji fotografo išlikusio archyvo dalis iškalbingai liudija epochą – „Marcinkevičiaus žvilgsnis, kaip reikalavo periodinių leidinių redakcijos, buvo nukreiptas į aktualijas, tačiau vizualinė kalba išsiskyrė ekspresyvumu, socialinių detalių gausa, jautrumu kasdienybei“⁴. Sovietų Sąjungos vadovo Nikitos Chruščiovo valdymo metais (1953–1964) politinė situacija buvo palanki ne vienai žodžio bei kūrybinės laisvės siekiančiai asmenybei. Žinoma, „atšilusi“ kultūroje atmosfera buvo apgaulinga, tad išliko dvilypumas – viena kalbi, kita mąstai. A. Marcinkevičius, suprasdamas lūžinį istorijos momentą ir daugumos jo pažįstamų intelektualų kontroversišką santykį su oficialia ideologija, sumanė sukurti menininkų portretų galeriją⁵. Autorius atliko dailininkų Antano

Adauktas Marcinkevičius.
Autoportretas. Vilnius,
1957–1959 m.

*Hahnemühle Photo
Rag popierius, pigmentinis
rašalas, pigmentinė spauda,
40x37,5 cm, LDM ED-194797*

Adauktas Marcinkevičius.
Iš temos „Kauno rajonas“,
1958–1959 m.

*Hahnemühle Photo
Rag popierius, pigmentinis
rašalas, pigmentinė spauda,
38,7x60 cm, LDM ED-194874*

Žmuidzinavičiaus (1876–1966), Vytauto Kairiūkščio (1890–1961), Rimto Kalpoko (1908–1999), kompozitoriaus Stasio Vainiūno (1909–1982), operos solisto Petro Olekos (1895–1975), poeto Eduardo Mieželaičio (1919–1997), politologo Aleksandro Štromo (1931–1999) ir kitų žymių žmonių reprezentacinius portretus.

Nuo 1957 m. A. Marcinkevičius dirbo sovietinėje spaudoje, bendradarbiavo su „Literatūros ir meno“, „Jaunimo gretų“, „Švyturio“ redakcijomis. Rengdamas fotoreportažus pagal užduotis jis kaupė žymiai platesnius įvykių archyvus – fiksuodavo ne tik „naudingus“ kadrus, kurie nekeltų abejonių cenzoriams, bet ir savo impulsyvius pastebėjimus, atskleidžiančius paties autoriaus santykį su ta diena, tuo žmogumi.

Adauktas Marcinkevičius.
Iš temos „Geležinkelio
pervažas“. Prie Šiaulių,
1958 m.

*Hahnemühle Photo Rag
popierius, pigmentinis
rašalas, pigmentinė
spauda, 39,6x60,5 cm,
LDM ED–194912*

Tokių temų, kuriose prasiveržia A. Marcinkevičiaus vidinis balsas, yra ne viena: studentų praktika Jurbarko rajone⁶, studentų stovykla Kaišiadorių rajone⁷, tarnyba kariuomenėje⁸, futbolo rungtynės Vilniuje⁹ – dokumentuodamas savo bendraamžių gyvenimą, fotografas puikiai jautė ir natūraliai perteikė jų nuotaikas. Ypatingą kūrėjo talentą išduoda fotopasakojimas apie geležinkelio pervažą prie Šiaulių¹⁰. Paprasta istorija apie iešmininką virto paslaptina, piktorialistine stilistika išreikšta, drama. Iliustruojant straipsnį „Raudonas žiburėlis“, redaktorių paliktas tik iešmininko portretas, o mistiniai pervažos vaizdai taip ir liko fotografo stalčiuje. Pirmą kartą dienos šviesa šie ir daugelis kitų anksčiau

nerodytų kadrų išvydo parodoje, kuri atskleidė labai trumpo, bet intensyvaus A. Marcinkevičiaus kūrybinio darbo panoramą. Autoriaus žmonai R. Šerkšnytei padovanojus parodinę kolekciją (123 fotografijos) Lietuvos dailės muziejui, meninės fotografijos rinkinys papildytas ypač retai aptinkama XX a. 6-ojo deš. fotografija.

Adaukto Marcinkevičiaus asmenybė Lietuvos fotografijai yra svarbi ir dėl kūrėjo organizacinės veiklos – jis davė pradžią fotografų sambūriui ir meninės fotografijos judėjimui. 1958 m. kūrėjas surengė pirmąją pokariu kolektyvinę parodą, inicijavo Respublikinės fotosekcijos prie Lietuvos žurnalistų sąjungos įsteigimą. Ši fotosekcija iki pat Lietuvos fotografijos meno draugijos įkūrimo 1969 m. buvo pagrindinė ir gana įtakinga organizacija, kuri rūpinosi fotomeno sklaida Lietuvoje ir už jos ribų.

Adauktas Marcinkevičius
„Ventės žvejai“. Ventės
ragas, 1958 m.

Hahnemühle Photo Rag
popierius, pigmentinis rašalas,
pigmentinė spauda, 60x37,7
mm, LDM ED-194889

Išnašos

1. *Adauktas Marcinkevičius. 1954–1959 metų fotografijos*, sud. M. Matulytė, Vilnius: Apostrofa, 2016.
2. Adaukto Marcinkevičiaus personalinė paroda „Optimistai ir skeptikai: 1954–1959 metų fotografijos“ (kuratorė dr. Margarita Matulytė). LDM Nacionalinėje dailės galerijoje paroda veikė 2016 m. liepos 1–rugsėjo 18 d., Kauno fotografijos galerijoje – 2016 m. spalio 27–lapkričio 20 d., Klaipėdos kultūrų komunikacijos centre – 2016 m. gruodžio 16–2017 m. sausio 15 d.
3. Šerkšnų R., fotografo A. Marcinkevičiaus našlė, „Vilnius man buvo negailestingas“, *alfa.lt*, [interaktyvus], 2016-07-09, <https://www.alfa.lt/straipsnis/50049951/fotografo-adaukto-marcinkeviciaus-nasle-serksnyte-vilnius-man-buvo-negailestingas> (žiūrėta 2018-10-15).
4. Matulytė M., „Adaukto miraklis“, *Adauktas Marcinkevičius. 1954–1959 metų fotografijos*, sud. M. Matulytė, Vilnius: Apostrofa, 2016, p. 12.
5. Per dvejus metus (1957–1959 m.) jis užfiksavo apie 100 dailininkų, muzikų, rašytojų.
6. Adaukto Marcinkevičiaus fotoreportažas žurnale „Švyturys“, 1958, Nr. 15, p. 2–3.
7. Adaukto Marcinkevičiaus fotoreportažas žurnale „Jaunimo gretos“, 1958, Nr. 9, p. 10–11.
8. Adaukto Marcinkevičiaus fotoilustracija žurnale „Švyturys“, 1958, Nr. 2, p. 6.
9. Adaukto Marcinkevičiaus fotoilustracijos žurnale „Jaunimo gretos“, 1958, Nr. 6, p. 22–23.
10. Adaukto Marcinkevičiaus fotoilustracija žurnale „Švyturys“, 1958, Nr. 2, p. 6.

Literatūra

1. *Adauktas Marcinkevičius. 1954–1959 metų fotografijos*, sud. M. Matulytė, Vilnius: Apostrofa, 2016.
2. Matulytė M., „Adaukto miraklis“, *Adauktas Marcinkevičius. 1954–1959 metų fotografijos*, sud. M. Matulytė, Vilnius: Apostrofa, 2016, p. 12.
3. Šerkšnytė R., fotografo A. Marcinkevičiaus našlė, „Vilnius man buvo negailestingas“, *alfa.lt*, [interaktyvus], 2016-07-09, <https://www.alfa.lt/straipsnis/50049951/fotografo-adaukto-marcinkeviciaus-nasle-serksnyte-vilnius-man-buvo-negailestingas> (žiūrėta 2018-10-15).
4. Adaukto Marcinkevičiaus fotoreportažas žurnale „Švyturys“, 1958, Nr. 15, p. 2–3.
5. Adaukto Marcinkevičiaus fotoreportažas žurnale „Jaunimo gretos“, 1958, Nr. 9, p. 10–11.
6. Adaukto Marcinkevičiaus fotoilustracija žurnale „Švyturys“, 1958, Nr. 2, p. 6.
7. Adaukto Marcinkevičiaus fotoilustracijos žurnale „Jaunimo gretos“, 1958, Nr. 6, p. 22–23.
8. Adaukto Marcinkevičiaus fotoilustracija žurnale „Švyturys“, 1958, Nr. 2, p. 6.

Photographer Adauktas Marcinkevičius – Between Illusion and Reality

ALDONA RUDZEVIČIENĖ

1 July 2016 saw the opening of the first exhibition of works by the leading Lithuanian photographer of Khrushchev's Thaw era Adauktas Marcinkevičius (1936–1960) at the LDM National Gallery of Art and the unveiling of an accompanying album of works, which re-establishes an especially significant piece of cultural heritage in our history. Curator Dr Margarita Matulytė gave a symbolic title to the exhibition – Optimists and Sceptics, which reflects the state of culture during soviet times and especially accurately accentuates reflections on the illusions experienced by artists during Khrushchev's Thaw. A major part of the photographer's remaining archive eloquently attests to an epoch, during which the artist's gaze was fixed on current affairs, yet its visual language stands out with expressiveness, plenty of social details and a sensitivity to the everyday. The works of A. Marcinkevičius, pioneer of the new realist reportage photography, reveal the panorama of his very short but intensive period of creative work. The artist's wife R. Šerkšnytė donating the display collection (123 photographs) to the Lithuanian Art Museum meant that its collection of art photography was supplemented with especially rare photographs from the 1950s.

Adauktas Marcinkevičius is also an important personality in the history of Lithuanian photography because of his organisational work, since he initiated the gathering of photographers and the art photography movement. In 1958, the artist organised the first joint exhibition since the war and initiated the establishment of a State Photography Section under the Lithuanian Union of Journalists. The Photography Section remained the main and rather influential organisation in terms of dissemination of art photography in Lithuania and abroad up until the foundation of the Lithuanian Union of Art Photographers in 1969.